

Inter-clausal connectives in Zand of Hormazd Yasht

Sepideh Amiri Mehr¹, Seyed Ahmad Reza Qaem Maqami^{2*}, Zohreh Zarshenas³

1. Introduction

The Yashts are parts of the religious book Avesta and are in the Avestan language, one of the ancient Iranian languages. Some parts of the translation, commentary, and interpretation of the written Sasanian Avesta in Middle Persian have survived, which are called Zand. Hormazdyasht is the first Yasht in the collection of Yashts. The aim of this research is to examine the method of connection between two clauses using connectives from a typological perspective, semantic criteria, and the source of connectives based on the typological model of Mauri and Van der Auwera (2012), with evidence presented from the Zand "Hormazdyasht".

2. Background of Research

Previous studies on Middle Persian have not independently investigated inter-sentential connectives and their sources. Rastorguyeva (1968) in *A Grammar of Middle Persian* listed Middle Persian conjunctions and examined their roles with examples from Middle Persian. Christopher J. Brunner (1997) in *Syntax of Western Middle Iranian Languages*, in Chapter 8, discussed the role of coordinating and subordinating conjunctions with examples from Middle Persian and Parthian texts. Amouzgar and Tafazzoli (2008) in *Pahlavi Language, Its Literature and Grammar* briefly enumerated some Middle Persian conjunctions under the title of "link." Abolqasemi (2010: 377-384) in *Historical Grammar of Persian* examined conjunctions in three periods: Old Iranian, Western Middle Iranian, and Dari Persian.

3. Research Method

In this research, a descriptive-analytical method was used, employing a library research approach and analyzing the data within the theoretical framework of the

1. Ph.D. Student, Ancient Iranian Languages, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Ancient Languages and Iranology, University of Tehran, Iran*.

3. Professor of Culture and Ancient Languages, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran.

typological model of Mauri and Van der Auwera (2012). Dhabhar published the Hormazdyasht in Middle Persian script in 1927 in the book Zand Khordeh Avesta. This book is the basis for the text studied in this article. The transliteration of the Zand text is based on the Khordeh Avesta compiled by Dhabhar (Dhabhar) using the Mackenzie (Mackenzie) method. The description and analysis of connective, disjunctive, and adversative connectives as the three main connective systems in this research are based on the typological model of Mauri and Van der Auwera (2012).

4. Discussion

4.1. Inter-sentential Connectives

In different languages, the semantic connection between clauses to form a sentence as the largest syntactic structure is expressed in various ways, and the choice of this method is highly context-dependent. According to Mauri and Van der Auwera, "In many languages, the most common way to join two clauses is simply to place them side by side" (2012: 384), i.e., without a conjunction or coordinating marker and only through semantic adjacency and alignment, the clauses are connected. Another method of semantic connection between clauses is the use of explicit connectives. In this article, the criterion for classifying connectives is the simultaneity or non-simultaneity of occurrence, and the classification of Naghzguy-Kohan (2013) has also been considered.

4.2. Theoretical Considerations

The description and analysis of connectives in this research are based on the typological model of Mauri and Van der Auwera (2012), which divides connectives into four major categories: 1. Connectives that indicate the simultaneity of two events; 2. Connectives that indicate the non-simultaneity of events; 3. Connectives that encode the potential simultaneity of events; 4. Connectives that indicate the contrast of simultaneous events. The connective conjunction (like "va" in Persian) encodes the simultaneity of two events. The disjunctive connective refers to connectives that encode the non-occurrence of two events at the same time, which "yā" in Persian can represent. In their absence, languages use the grammatical possibility of irrealis markers. Mauri (2008a: 170-182 and 2008b) states that the conditional connective indicates the potential simultaneity of two events. In their absence, conditionality is expressed through adjacency or specific constructions. Adversative connectives have markers that indicate prior information in the context. These connectives link two events together.

4.3. Inter-clausal connectives in Zand Hormazdyasht

4.3.1. Connectives

Except for two cases, in all 33 clauses of this Yasht, the connective conjunction is created by the context resulting from the adjacency of clauses. The reason for this is the translator's adherence to the original Avestan text, which was part of the oral and

narrative literature that was later written down. In addition to adjacency, the connective conjunction is also used to encode the simultaneity of two events and the sequence and semantic relationship of clauses in this text.

4.3.1.1. ud

The connective ud (from Old Iranian uta), equivalent to Persian "va" in clause 11, encodes the concept of a connective conjunction. The adjacency of clauses enriches the meaning of coordination, and a temporal meaning is also inferred. In clause 17, the connective ud encodes the sequence of events. In clause 32, ud and the adjacency of clauses both contribute to enriching the concept of the connective conjunction.

4.3.2. Disjunctive Connectives

These connectives encode the non-occurrence of two events at the same time.

4.3.2.1. ayāb

The disjunctive conjunction ayāb (from Avestan adā «after» + Old Persian vā «yā») equivalent to Persian "or" is observed. In clause 17, in the absence of irrealis elements, the burden of establishing the connection between clauses shifts from pragmatics to the connective, and the semantic connection between the two clauses is achieved through encoding.

4.3.2.2. nē

In Zand Hormazdyasht, the conjunction nē (from Avestan na «no») equivalent to Persian "na," is a connective that both creates disjunction between sentence components and indicates the temporal relationship of events, while also retaining its original meaning and role as a negative adverb. In clause 18, the semantic connection between the two clauses is achieved through encoding with the conjunction, and its structure is derived from the original meaning of negation.

4.3.3. Adversative Connectives

These are used to connect events where the second event contrasts with the assumption and information of the first event.

4.3.3.1. bē

In Zand Hormazdyasht, clause 26, the adversative connective bē from Old Persian: patiy (preposition) "against," equivalent to Persian "ammā, balke" is used, but it contradicts its usual role and is not a marker of incompatible events or contrast of simultaneous occurrences. Its structure is derived from the original source with an emphatic and locative meaning.

4.3.4. Conditional Connectives

The use of adjacency to express condition is notable in this text. Clause 19 contains a description of two events that have a potential causal relationship. The concept of conditionality is conveyed only through adjacency. The presence of a modal verb or

an irrealis marker in conditional relationships is important. It seems that the indicative present tense verb *bē padīrēnd* «they accept» in this clause is an irrealis marker and, in the absence of a conditional marker, helps infer the meaning of condition and its uncertainty.

4.4.3.1. Agar

The connective *agar* from Old Persian: *hakaram* «once,» equivalent to Persian "agar," marks the potential simultaneity of two events, where the occurrence of one is conditional on the occurrence of the other. In clause 10, in addition to adjacency and the context resulting from it, the conditional meaning is created through encoding by the word *agar*, which is derived from the original temporal source. We also observe the subjunctive verb after the conditional marker as an irrealis marker.

4.4. Sources of Connectives in Zand Hormazd

The research of Ramat and Mauri (2012) shows that connectives in the world's languages are derived from a wide range of sources. Examining the sources of connective formation in Zand Hormazdyasht reveals that these connectives are mostly derived from functional words and have adopted the grammatical role of connection. In some cases, we observe two distinct roles, so it can be said that connectives in Zand Hormazdyasht, and more generally in Middle Persian, have expanded with polysemy.

5. Conclusion

Zand Hormazdyasht is a literal translation devoid of Middle Persian syntax. The research data based on the typological model of Mauri and Van der Auwera (2012) show that the connectives in Zand Hormazdyasht, in terms of the structure of the concepts they encode, are similar to the typological model of Mauri and Van der Auwera (2012), the most important of which is the derivation of these connectives from functional sources. Connectives with original interrogative and temporal meanings play the largest role in encoding various types of inter-sentential connectives. Some connectives have more than one grammatical role and have expanded with polysemy. Another important feature of the text is the very limited use of connective conjunctions, relying on adjacency and clause sequence for the concept of connection and condition. Another feature is the translator's different use of the adversative connective *bē* «rather.» The use of the indicative present tense as an irrealis marker, in addition to the subjunctive and optative moods, to distinguish conditional from causal relationships and to indicate the uncertainty of the condition, is also a rare structure and one of the features of this translation, influenced by Persian.

References

- Abolqasemi, Mohsen (2000). *Prayer Verb in Persian*, Memorial of Dr. Ahmad Tafazzoli. Sadeqi, Ali Ashraf. Tehran: Sokhan. 61-66.
- Abolqasemi, Mohsen. (2010). *Historical Grammar of Persian*. 8th Edition. Tehran: SAMT.
- Amouzgar, Zhaleh, Tafazzoli, Ahmad (2008). *Pahlavi Language, Its Literature and Grammar*, 6th Edition, Tehran: Moin Publications.
- Brunner, C. J. (1977). *A syntax of western Middle Iranian*. New York: Caravan Books.
- Brunner, Christopher J. (1997). *Syntax of Western Middle Iranian Languages translated and researched by Saeid Aryan*, Tehran: Islamic Research Institute of Culture and Art.
- Haiman, J. (1978). "Conditionals are topics". *Language* 54: 512-40.
- Heine, B. and Kuteva, T. (2004). *World Lexicon of Grammaticalization*. Cambridge University Press.
- Kortman, B. (1997). *Adverbial Subordination: A Typology and History of Adverbial Subordination Based on European Languages*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Mauri, C. (2008a). *Coordination Relations in the Languages of Europe and Beyond*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Mauri, C. (2008a. 2008b). "The irreality of alternatives: towards a typology of disjunction". *Studies in Language* 32: 22-55.
- Mauri, C. and Van der Auwera, J. (2012). "Connectives". In Keith Allan and Kasia M. Jaszczolt (eds.). *The Cambridge Handbook of Pragmatics*. 377-402. Cambridge: Cambridge University Press.
- Noghzgooyan, Mehrdad (2013). "A Study of Persian Adversative Connectives and Their Formation". *Linguistic Inquiries Journal*. Vol.4, No.4 (Serial No.16), 245-265.
- Ramat, G. and Mauri, C. (2011). The grammaticalization of coordinating interclausal connectives. In Heiko Narrog e Bernd Heine (eds.). *Oxford Handbook of Grammaticalization*. Oxford: Oxford University Press. 653-664.
- Rastorguyeva, V.S. (1968). *A Grammar of Middle Persian*, translated by Valiollah Shadan, Tehran: Iran Culture Foundation Publications.
- Tafazzoli, Ahmad (1999). *History of Pre-Islamic Iranian Literature*, 3rd Edition. Tehran: Sokhan.

بررسی کلمات ربط میان‌بندی در زند هرمزدیشت

سپیده امیری مهر^۱

سید احمد رضا قائم‌مقامی^{۲*}

زهره زرشناس^۳

مقاله پژوهشی

چکیده

متون زند ترجمه متون اوستایی به فارسی میانه هستند. هدف این پژوهش شناسایی، توصیف و ارائه منبع تاریخی کلمات ربط میان‌بندی در زند «هرمزدیشت» براساس مدل رده‌شناختی مائوری و ون در آورا (۲۰۱۲) است. در زبان‌ها ایجاد ربط میان بندهای جمله به شیوه‌های متفاوتی صورت می‌پذیرد. این امر گاهی از طریق فرایندهای کاربرشناختی و بدون به کارگرفتن کلمات ربط و گاهی توسط کلمات ربط صورت می‌پذیرد. بررسی متن زند هرمزدیشت نشان می‌دهد که کلمات ربطی با معنای اولیه پرسشی و زمانی بیشترین سهم را در رمزگذاری انواع کلمات ربط میان‌بندی به عهده دارند. در متن مورد بررسی بعضی از کلمات ربط بیش از یک نقش دستوری را بر عهده دارند. به کارگیری بسیار کم کلمات ربط اتصالی برای ایجاد ارتباط میان رویدادها و اکتفا به همجواری و توالی بندها از دیگر ویژگی‌های متن زند هرمزدیشت است. همین رخداد برای مفهوم شرط نیز مشاهده می‌شود و در مواردی مفهوم شرط تنها با همجواری انتقال یافته است.

کلیدواژه‌ها: فارسی میانه، هرمزدیشت، ربط میان‌بندی، کلمات ربط.

✉ | amirimehrsepiddeh@yahoo.com

۱- دانشجوی دکتری تخصصی، زبان‌های باستانی ایران، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

✉ | qaemmaqami@ut.ac.ir

۲- استاد گروه زبان‌های باستان و ایران‌شناسی، دانشگاه تهران، ایران (نویسنده مسئول)

✉ | zohreh_zarshenas35@yahoo.com

۳- استاد فرهنگ و زبان‌های باستانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران

۱- مقدمه

یشت‌ها از بخش‌های اوستای معروف به اوستای جدید و مشتمل بر بیست و یک یشت یا سرود در ستایش ایزدان دین مزدیسنا به زبان اوستایی از زبان‌های ایرانی باستان است. بخش‌هایی از ترجمه، شرح و تفسیر اوستای مکتوب ساسانی به فارسی میانه بازمانده است که زند نام دارند. در حقیقت زند ابزاری برای نگاه داشت و انتقال مفاهیم اوستا به جامعه باورمند به مبانی اعتقادی زرتشتی است. هرمزدیشت نخستین یشت از مجموعه یشت‌ها است که «در زمان نسبتاً متاخرتری تألیف شده است» (تفضلی (۱۳۷۸: ۴۴) این یشت دربردارنده سی و سه بند است که متضمن فهرستی از مقدس‌ترین و مؤثرترین نام‌ها و صفات اورمزد، چرایی تعلق‌شان به اورمزد و همچنین نوع تأثیر و اعجازشان هنگام بر زبان آوردن است. زند هرمزدیشت به‌عنوان یکی از معدود ترجمه‌های بازمانده از اوستا از منظر بررسی واژگانی و نحوی ترجمه‌های فارسی میانه دارای اهمیت است. هدف این پژوهش شناسایی و بررسی شیوه ارتباط میان دو بند با استفاده از کلمات ربط از دیدگاه رده‌شناختی، ملاک‌های معنایی و منبع کلمات ربط براساس مدل رده‌شناختی مائوری و ون درآورا^۱ (۲۰۱۲) با ارائه شواهدی از زند «هرمزدیشت» است و برای مطالعه مقوله دستوری کلمات ربط در متن مذکور از تعاریف رمت^۲ و مائوری^۳ (۲۰۱۱) و مائوری و ون درآورا (۲۰۱۲) و نغزگوی کهن (۱۳۹۲) استفاده کرده است. بخش نخست به مقدمه و بخش دوم به پیشینه پژوهش اختصاص دارد پس از آن، در بخش سوم به روش پژوهش اشاره شده است. بخش چهارم به تحلیل و بحث اختصاص یافته است و به ترتیب به کلمات ربط میان‌بندی، ملاحظات نظری، کلمات ربط میان‌بندی در زند هرمزدیشت، منابع هرمزدیشت پرداخته است. در فصل پنجم نتیجه‌گیری بر اساس یافته‌های متن ارائه شده است.

۲- پیشینه پژوهش

متأسفانه هیچ یک از تحقیقات انجام شده در مورد فارسی میانه یا اوستایی به‌طور مستقل به مطالعه کلمات ربط میان‌بندی و منبع آنها پرداخته‌اند و تنها ضمن بحث‌های کلی‌تر اشاراتی به این کلمات کرده‌اند. از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

راستارگویوا^۴ (۱۳۴۷) در *دستور زبان فارسی میانه* حروف ربط فارسی میانه را فهرست و با ذکر نمونه‌هایی از متون میانه نقش آنها را بررسی کرده است، کریستوفر، ج، برونر^۵ (۱۳۷۶) در *نحو زبان‌های ایرانی میانه غربی* در فصل هشتم به نقش حروف ربط همپایه و وابسته‌ساز با ذکر نمونه از متون فارسی میانه و پارتی پرداخته است. آموزگار و تفضلی (۱۳۸۷) در *زبان پهلوی ادبیات و دستور آن* تعدادی از

1. Mauri and van der Auwera

2. G. Ramat

3. C. Mauri

4. rastorgueva

5. christopher j.brunner

حروف ربط در فارسی میانه را به‌طور مختصر تحت عنوان پیوند بر شمرده‌اند. ابوالقاسمی (۱۳۸۹: ۳۷۷-۳۸۴) در *دستور تاریخی زبان فارسی* به بررسی حروف ربط در سه دوره ایرانی باستان، ایرانی میانه غربی و فارسی دری پرداخته است.

۳- روش پژوهش

در این پژوهش به شیوه توصیفی-تحلیلی، با روش کتابخانه‌ای و با استفاده از چارچوب نظری مدل رده‌شناختی مائوری و ون در آورا (۲۰۱۲) داده‌های به‌دست آمده مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. دابار^۱ هرمزدیشت را با الفبای فارسی میانه در سال ۱۹۲۷ در کتاب *زند خرده/اوستا* به چاپ رسانده و در کتاب *برگردان زند خرده/اوستا* در سال ۱۹۶۳ به انگلیسی ترجمه کرده است. این دو کتاب مبنای متن مورد پژوهش این مقاله هستند. آوانویسی متن زند بر اساس خرده اوستای گردآوری شده توسط دابار (Dhabhar) به روش مکنزی (Mackenzie) است. در ترجمه فارسی برای ارائه ترجمه روان، آنجا که ناگزیر به افزودن واژه یا عبارتی بابت تسهیل و تکمیل ترجمه به متن بوده‌ایم، واژه یا عبارت افزوده در () قرار گرفته است. توصیف و تحلیل کلمات ربط اتصالی و انفصالی و تقابلی به‌عنوان سه دستگاه ربط اصلی در این تحقیق براساس مدل رده‌شناختی مائوری و ون در آورا (۲۰۱۲) است که خود ملهم از عقاید (فریزر^۲، ۲۰۰۶) می‌باشد.

۴- تحلیل و بحث

۴-۱- کلمات ربط میان‌بندی

در زبان‌های مختلف ارتباط معنایی میان بندها، برای تشکیل جمله به‌عنوان بزرگترین ساختار نحوی، به شیوه‌های متفاوتی بیان می‌شود و گزینش این شیوه بسیار وابسته به متن است. به گفته مائوری و ون در آورا، «در بسیاری از زبان‌ها، متداول‌ترین شیوه برای به هم پیوستن دو بند صرفاً کنار هم قرار دادن آنها است» (۲۰۱۲: ۳۸۴)؛ یعنی بدون حرف یا نشانه همپایگی و تنها با همجواری^۳ و هم‌سویی معنایی، بندها به هم مرتبط می‌شوند. شیوه دیگر ربط معنایی میان بندها، به‌کار بردن کلمات ربط آشکار^۴ است. نوع کلمه ربط منوط به رابطه معنایی دو بند است و به فراخور این رابطه، انواع کلمات «اتصالی»^۵، «تقابلی»^۶، «انفصالی»^۷

-
1. Dhabar
 2. Fraser
 3. juxtaposition
 4. syndetic
 5. conjunctive
 6. adversative
 7. disjunctive

شرطی^۱، زمانی^۲، سببی^۳، قصدی^۴، برای پیوند میان بندها به کار گرفته می‌شوند. مائوری و ون در آورا کلمات ربط را بر اساس مفهوم هم‌زمانی^۵ به دو گروه تقسیم می‌کنند: «کلمات ربط را بر اساس دو معیار معنایی عمده طبقه‌بندی می‌کنیم: ۱- هم‌زمانی در مقابل عدم وقوع هم‌زمان SoA های مرتبط و ۲- در حالت هم‌زمانی، ماهیت بالقوه یا متضاد آن» (۲۰۱۲: ۳۸۲). رمت و مائوری از کلمات ربط اتصالی و انفصالی و تقابلی به عنوان سه دستگاه ربط اصلی یاد می‌کنند (۲۰۱۱) و انواع دیگر کلمات ربط، مانند شرطی، سببی (علّی)، زمانی، مکانی و قصدی، در تقسیمات جزئی‌تر، فهرست می‌شوند. در این مقاله معیار تقسیم‌بندی کلمات ربط، وقوع هم‌زمان یا غیر هم‌زمان بوده است و در آن به تقسیم‌بندی نگزگوی کهن (۱۳۹۲) نیز نظر داشته‌ایم. معادل‌گذاری‌ها برای نام کلمات ربط نیز از همین معیار (۱۳۹۲) وام گرفته شده است. پیش‌تر ذکر شد که یکی از راه‌های ارتباط میان بندها بکارگیری ربط آشکار است، در شیوه بکارگیری ربط آشکار، رابطه میان دو بند می‌تواند از رهگذر کلمه ربط بیان شود، ولی گاهی فرایندهای کاربرشناختی نیز به این رابطه کمک می‌کنند. این کمک می‌تواند تا حدّی باشد که اصلاً نیازی به کلمه ربط نباشد و خواننده یا شنونده با توجه به بافت بتواند میان دو بند رابطه برقرار کند. وقتی کلمه ربط حضور ندارد، بافت مناسب برای نشان دادن رابطه میان بندها می‌تواند از رهگذر همجواری صورت گیرد:

۱. نمی‌دانم زن گرفت، نگرفت. بچه‌دار شد، نشد.

همجواری بندهای فوق و معنای آن‌ها به همراه آهنگ پرسشی آن‌ها (در گفتار) باعث می‌شود که شنونده یا خواننده رابطه بین بندها را با توجه به بافت دریابد و متوجه شود که رابطه بین بندها از نوع «انفصالی» است. این‌ها بندهای مرتبط بدون کلمه ربط^۶ هستند. حال اگر از کلمات ربط مناسب انفصالی مثل «یا» استفاده شود، بار ایجاد ارتباط از کاربرشناختی برداشته شده و به کلمات ربط منتقل می‌شود. در واقع، کلمات ربط معنای بافتی را در معنای خود رمزگذاری می‌کنند:

۲. نمی‌دانم زن گرفت، یا نگرفت. بچه دار شد یا نشد.

تأکید این مقاله بر روی ارتباط میان دو بند با استفاده از کلمات ربط است. دیدگاه ما یک دیدگاه رده‌شناختی^۷ است. رده‌شناسی، مطالعات نظام‌مند شباهت‌ها و تفاوت‌های زبان‌ها و به‌طور کلی خصوصیات آن‌ها است. این مقاله براساس مدل رده‌شناختی مائوری و ون در آورا (۲۰۱۲) به نگارش در آمده است و تنها ملاک‌های معنایی و منبع کلمات ربط مورد توجه قرار گرفته است. منظور از منبع، واژه اولیه‌ای است که از آن کلمه ربطی به‌وجود آمده است. همان‌گونه که پیشتر اشاره کردیم کلمات ربط به انواع اتصالی،

1. conditional
2. temporal
3. causal
4. purposive
5. Synchrony
6. asyndetic
7. typological

انفصالی، تقابلی، علی، شرطی، و قصدی تقسیم می‌شوند. در فارسی امروز رابطهٔ اتصالی دو بند با «و»، رابطهٔ انفصالی با «یا»، رابطهٔ تقابلی با «ولی»، رابطهٔ علی با چون/زیرا، رابطهٔ شرطی با «اگر» و بالاخره رابطهٔ قصدی با «تا» معمولاً باز نموده می‌شوند، به نمونه‌های زیر توجه کنید:

ربط اتصالی: به دانشگاه مراجعه کردم و در کلاس شرکت کردم.

ربط انفصالی: بچه‌ها در محوطه هستند، یا مشغول دوچرخه‌سواری هستند.

ربط تقابلی: خیلی تلاش کرد، ولی موفق نشد.

ربط علی: تصادف کرد، زیرا سرعت ماشین زیاد بود.

ربط شرطی: اگر بیمار هستی استراحت کن.

ربط قصدی: او به تهران رفت تا در آزمون شرکت کند.

کلمات ربط اخیر از جملهٔ پربسامدترین کلمات ربط برای بازنمایی روابط ذکر شده هستند. این بدان معناست که کلمات ربط دیگری (البته با بسامد وقوع پایین‌تر) نیز در فارسی وجود دارند که می‌توانند نمود روابط مزبور باشند و روشن است این‌ها تنها کلمات ربطی نیستند که برای باز نمودن انواع روابط ذکر شده به کار گرفته می‌شوند. افزون بر این حتی هم‌پوشانی‌هایی نیز در کاربرد انواع کلمهٔ ربط وجود دارد که در ملاحظات نظری به علت این امر اشاره خواهد شد.

۲-۴- ملاحظات نظری

همان‌طور که گفتیم توصیف و تحلیل کلمات ربط در این تحقیق براساس مدل رده شناختی مائوری و ون در آورا (۲۰۱۲) است که خود ملهم از عقاید (فریزر، ۲۰۰۶) می‌باشد. در این مدل نگاهی تاریخی به شیوهٔ تکوین کلمات ربط شده است و سعی می‌شود ارتباط تکوینی میان انواع کلمهٔ ربط و علت این ارتباط‌ها باز نموده شود. در این مدل کلمات ربط هم معنای مفهومی^۱ دارند و هم ارزش روایی^۲. ارزش‌های روایی سرخ‌های لازم را به شنونده می‌دهند تا بند را به بافت ربط دهد. مائوری و ون در آورا (۲۰۱۲) کلمات ربطی را به چهار دستهٔ عمده تقسیم می‌کنند: ۱. کلمات ربطی که ناظر بر وقوع هم‌زمان دو رویداد هستند؛ ۲. کلمات ربطی که وقوع غیرهم‌زمان رویدادها را نشان می‌دهند؛ ۳. کلمات ربطی که وقوع هم‌زمان احتمالی رویدادها را رمزگذاری می‌کنند؛ ۴. کلمات ربطی که ناظر بر تقابل رخداد هم‌زمان رویدادها هستند. در واقع زمان وقوع رویدادها و احتمال وقوع آنها نقش کلیدی را در این تقسیم‌بندی، بازی می‌کند. هر یک از این تقسیم‌بندی‌های چهارگانه می‌تواند خود به انواعی از کلمات ربط با نقش‌هایی متمایز منتهی شود. ترتیب ارائهٔ این انواع کلمات ربط نیز بر منطق خاصی استوار است. انواع کلمات ربط به ترتیب از رمزگذاری کمتر (کاربردشناسی بالا) به رمزگذاری بیشتر (کاربردشناسی کمتر) معرفی شده‌اند. مثلاً ربط اتصالی که

1. conceptual content

2. procedural value

می‌تواند ناظر بر وقوع هم‌زمان دو رویداد باشد، در رتبه نخست قرار دارد، زیرا با کاربردشناسی به‌طور معمول می‌تواند حذف شود. برعکس وقتی کلمه ربط تقابلی داریم، میزان کارکرد بافت موقعیت و کاربردشناسی حداقل است (مائوری و ون در آورا، ۲۰۱۲: ۳۸۲). اولین عضو گروه نخست این طبقه‌بندی کلمه ربط اتصالی است (مثل «و» در فارسی) که وقوع هم‌زمان دو رویداد را رمزگذاری می‌کند. با استفاده از معنای بافتی مناسب و استنتاج حاصل از آن عطف می‌تواند معنای توالی رویدادها را نیز بدهد و از این رهگذر ناظر بر رابطه علی رویدادها بشود. به این ترتیب شاهد مسیر تغییر معنای کلمه ربط اتصالی به‌صورت زیر خواهیم بود:

رابطه هم‌زمانی دو رویداد < رابطه دو رویداد متوالی > رابطه علی

معنای کلمه ربط علی را نیز به خود می‌گیرد:

رابطه‌های هم‌وقوعی: اتصالی، زمانی [رابطه‌های متوالی و غیرمتوالی]، علی

مثال (و در معنای اتصالی هم زمان متوالی و علی):

با بارش برف و کاهش دما، سراسر بزرگراه‌های شهر دچار یخبندان شدند.

سخن اصلی این است که بافت که حاصل همجواری بندها است، معنای ربط را غنی‌تر می‌کند و از آن معنای زمانی و علی نیز مستفاد می‌شود. معمولاً از ربط متوالی می‌توان استنتاج علی داشت و از ربط غیرمتوالی می‌توان استنتاج تقابلی کرد. این استنتاج‌های کاربردشناختی می‌توانند به‌صورت جزئی از معنای کلمات درآیند. باید توجه داشت که رابطه‌های زمانی می‌توانند منبع رابطه‌های دیگری چون شرطی‌ها و تقابلی‌ها نیز باشند. رابطه بندهای قصدی اغلب از رهگذر همجواری بندها به‌دست می‌آید. به‌طور خلاصه در تحول و تکوین رابطه‌ها ما مسیری را مشاهده می‌کنیم که در آن میزان رمزگذاری روابط هم‌وقوعی در حال تغییر است. نقطه شروع آن همجواری بندها بدون استفاده از کلمات ربط است و تا رمزگذاری حداکثری در مقام کلمه ربط علی ادامه پیدا می‌کند. در این مسیر به تدریج بار انتقال رابطه دو بند از کاربردشناسی به معناشناسی انتقال پیدا می‌کند (مائوری و ون در آورا، ۲۰۱۲: ۳۸۷ و ۳۸۸). دسته دوم کلمات ربط ناظر بر کلمات ربطی هستند که واقع نشدن دو رویداد در یک زمان را رمزگذاری می‌کنند. این گونه کلمات ربط را رابطه‌های انفصالی^۱ می‌نامند که «یا» در فارسی نماینده آن می‌تواند باشد. در صورت نبود کلمه ربط انفصالی، زبان‌ها از امکان دستوری غیرواقعی^۲ استفاده می‌کنند. مائوری (۲۰۰۸ الف: ۱۷۰-۱۸۲ و ۲۰۰۸ ب) این امر را در مقام یک جهانی تلویحی^۳ صورت‌بندی می‌کنند:

فقدان نشانه انفصالی ← حضور غیرواقعی نما

مثلاً به ارتباط دو بند زیر توجه کنید:

1. Disjunctive connectives

2. Irrealis marker

3. Implicational universal

۱- احتمالاً در ترافیک گیر کرده، شاید هم ماشینش خراب شده.

در این دو بند قیده‌های «احتمالاً» و «شاید» نشانه‌های غیرواقعی‌نمایی هستند که به جای استفاده از کلمهٔ ربط انفصالی «یا» می‌توانند مورد استفاده قرار بگیرند. با توجه به این ملاحظات روشن است که بین ربط انفصالی و وجهیت^۱ می‌تواند ارتباطی باشد. بنابراین ممکن است بعد از مدتی غیرواقعی‌نماها تبدیل به ربط انفصالی شوند (مائوری و ون در آورا، ۲۰۱۲: ۳۹۴). علاوه بر این، گوینده از بین دو گزینهٔ محتمل مانند هم سؤال می‌کند، که تبدیل به ربط انفصالی می‌شود. مثلاً در فرانسوی soit... soit تبدیل به ربط انفصالی شده است:

2- Les médecins étaient soit morts, soit partis.

پزشکان یا رفته‌اند و یا مرده‌اند.

دستهٔ سوم کلمات ربط مربوط به وقوع احتمالی همزمان دو رویداد است و کلمات ربط شرطی را در بر می‌گیرد. اگر به گوناگونی بینا زبانی در رمزگذاری جملات شرطی دقت کنیم، متوجه می‌شویم که شبیه ربط انفصالی هستند، در اینجا می‌توانیم دلیل این شباهت را با معناشناسی توضیح دهیم. همان‌طور که مائوری و سانسو (۲۰۰۹) اذعان می‌کنند، زبان‌هایی وجود دارند که در آنها کلمات ربط شرطی وجود ندارد و شرطی بودن با همجواری یا ساخت‌های خاص بیان می‌شوند. در این موارد فرایندهای استنتاجی بار بیشتری را بر دوش دارند تا رمزگذاری‌ها با کلمات ربط شرطی. البته برای این که معنای شرطی استنتاج شود یکی از دو بند حداقل باید با نشانهٔ غیرواقعی احتمالی^۲ نشانه‌گذاری شده باشد، تا بتوان از آن معنای شرط را استنتاج کرد. این امر حتی در مواردی که ربط از نوع کلی [مثل «و»] وجود دارد نیز لازم است. مثلاً به دو جمله زیر توجه کنید:

۳ - نرنی، خوردی.

۴ - بری، کشمت.

نرنی و بری در جملهٔ بالا به ترتیب با فعل التزامی و التزامی منفی به کار رفته‌اند که نشانهٔ رویداد غیرواقعی احتمالی هستند، همین امر باعث می‌شود که شنونده یا خواننده از آن‌ها معنای شرطی را به صورت زیر استنتاج کند:

۵ - اگر نرنی، خوردی.

۶ - اگر بری، کشمت.

1. modality

2. potential irrealis

«آنچه روابط شرطی را از زمانی و به‌ویژه موارد علی متمایز می‌کند، در واقع عدم قطعیت شرط است، در روابط شرطی، هم‌زمانی کامل دو SoA یک احتمال است، نه یک واقعیت» (مائوری و ون در آورا، ۲۰۱۲: ۳۹۷).

بنابراین، روابط شرطی را می‌توان در مقام رویدادهایی تحلیل کرد که بیان‌کننده روابط علی احتمالی هستند. پس بی‌جهت نیست که در بعضی از زبان‌ها برای بندهای علی و شرطی یک نوع کلمه ربط استفاده می‌شود. البته وجود فعل وجهی یا جزء غیرواقعی‌نما مهم است، زیرا نبود این نشانه‌ها موجب استنتاج رابطه علی یا زمانی از بافت خواهد شد. با توجه به این ملاحظات، کلمات ربط انفصالی و شرطی بسیار شبیه هم هستند و تنها تفاوت آن‌ها این است که در رابطه انفصالی اگر کلمه ربط نداشته باشیم، باید هر دو بند عنصر غیرواقعی‌نما را داشته باشند، ولی در مورد رابطه شرطی تنها وجود یک عنصر غیرواقعی‌نما در یکی از دو بند کفایت می‌کند. افزون بر این، در رابطه انفصالی، دو بند رابطه معنایی تقابلی متقارن دارند. در صورتی که دو بند در رابطه شرطی تقابل معنایی ندارند، بلکه بیشتر به‌صورت مراحل مختلف یک توالی علی در نظر گرفته می‌شوند. به همین دلیل است که در رابطه انفصالی هر دو بند باید عنصر غیرواقعی‌نما داشته باشند. همان‌طور که گفتیم، در رابطه شرطی تنها باید سازوکاری باشد که احتمالی بودن یکی از بندها را نشان دهد. نکته حائز اهمیت دیگر این است که در بعضی از ساخت‌های شرطی در زبان‌های جهان ساختارهایی مشابه با بندهای سؤالی بله-خیر^۲ و مبتدا^۳ مورد استفاده قرار می‌گیرد، مانند روسی، ترکی، و زبان‌های ژرمنی (هایمن^۴، ۱۹۷۸ و مائوری و ون در آورا، ۲۰۱۲: ۳۹۸). در فارسی امروز نیز چنین ساخت‌هایی مشاهده می‌شوند:

۷ - شتر دیدی؟ ندیدی [= اگر شتر دیدی، انگار که ندیدی]

علت شباهت بند سؤالی بله-خیر و بند جواب آن با بندهای شرطی در این است که بند شرط و بند جزای شرط درست مانند آن‌ها هستند، بنابراین تعجبی ندارد به جای هم به کار روند. لازم به یادآوری است که بند سؤال در مقام مبتدا به کار می‌رود. داده‌های تاریخی نیز مؤید تصویر هم‌زمانی است که تاکنون ارائه نمودیم. مثلاً هاینه و کوتوا^۵ (۲۰۰۴: ۹۴) اظهار می‌دارند که نشانه‌های شرطی اغلب از ساخت‌های ربطی^۶ به‌وجود می‌آیند (در بسیاری از زبان‌ها ساخت‌های ربطی برای ساخت سؤالی بله-خیر مورد استفاده قرار می‌گیرند. منبع دیگر پر وقوع دیگر برای کلمات ربطی نشانه‌های پرسشی^۷ است. سومین منبع کلمات ربط

1 Mauri and van der Auwera

2. Polar interrogative

3. topic

4. Haiman

5. Heine and Kuteva

6. Copula constructions

7. interrogative markers

شرطی نشانه‌های^۱ زمانی هستند که بیان‌گر دیرش زمانی‌اند. (هاینه و کوتوا، ۲۰۰۴: ۲۴۹ و ۲۹۳). دسته چهارم کلمات ربط، کلمات ربط تقابلی^۲ هستند. کلمات ربط تقابلی به‌طور ذاتی دارای نشانه‌هایی هستند که اطلاعات قبلی موجود در بافت را نشان می‌دهند. این کلمات ربط دو رویداد را به هم متصل می‌کنند که رویداد دوم در تقابل بر فرضی است که رویداد اول یا اطلاعات قبلی بیان می‌کند. درک ارتباط تقابلی دو رویداد معمولاً تنها در کلمات ربط تقابلی تجسم نمی‌یابد بلکه همیشه بافت موقعیت یا کاربردشناسی نیز سهم خود را در درک این تقابل داراست. البته باید به خاطر داشت که کلمات ربطی مثل «گرچه... (اما)» تمام بار تقابل را بر دوش می‌کشند و نیازی به کمک کاربردشناسی ندارند. باید توجه داشت که زبان‌هایی که کلمه ربط تقابلی آشکار ندارند به راحتی این کلمات را از زبان‌های دیگر وام می‌گیرند. به‌طور کلی میزان وام‌گیری انواع کلمات ربط بر اساس نمودار زیر است (مائوری و ون در آورا، ۲۰۱۲: ۴۰۰):

اتصال (مثل «و» > انفصالی (مثل «یا») > تقابلی (مثل «ولی»)

یعنی زبان‌هایی که کلمات ربط با معنی «و» را وام می‌گیرند، حتماً کلمات ربط با معنی «یا» را وام می‌گیرند و زبان‌هایی که کلمات ربط با معنای «یا» را وام می‌گیرند، حتماً کلمات با معنای تقابلی را نیز وام می‌گیرند (مترس، ۱۹۹۸: ۳۰۵-۳۰۱).^۳

۴-۳- کلمات ربط میان‌بندی در زند هرمزدیششت

در این قسمت به تفکیک کلمات ربط میان‌بندی و نیز راهکارهای ربط میان‌بندی اصلی را در متن زند هرمزدیششت مورد بررسی قرار می‌دهیم. پیش‌تر اشاره شد که ارتباط معنایی میان بندها یا از طریق همجواری یا توسط ربط آشکار صورت می‌پذیرد. در زند هرمزدیششت همواره شاهد نقش پر رنگ کاربردشناسی در استنتاج معنای ربط هستیم و از مهم‌ترین ویژگی‌های متن زند هرمزدیششت، بکارگیری بسیار کم کلمات ربط اتصال برای ایجاد ارتباط میان رویدادها است، به‌گونه‌ای که بار اتصال بندها در متن زند هرمزدیششت در بیشتر مواقع بر دوش همجواری بندها است و بدون حرف یا نشانه همپایی و تنها با همجواری و هم‌سویی معنایی، بندها به هم مرتبط می‌شوند. به جز دو مورد، در تمام ۳۳ بند این یشت، ربط توسط بافت حاصل از همجواری بندها ایجاد شده است که دلیل این امر پیروی مترجم از متن اصلی اوستایی و تقید او به ترجمه لفظ به لفظ است و نکته مهم‌تر این که متن اصلی یعنی اوستایی جزء ادبیات روایی و شفاهی بوده است که به نگارش درآمده و از خصوصیات ادبیات شفاهی کاربرد کمتر کلمات ربط آشکار و اکتفا به آهنگ زبان است. کرتمن^۴ (۱۹۹۷: ۴۶) بیان می‌دارد که استفاده از کلمات ربط آشکار بیشتر در نوشتار رایج

1. temporal markers

2. adversatives

۳. برای توضیح سایر منابع در زبان‌های جهان و فارسی امروز به ترتیب رک. رمت و مائوری، ۲۰۱۱ و نغزگوی کهن، ۱۳۹۲.

4. Kortmann

است و در گفتار از امکانات بافت موقعیت مثل آهنگ و نشانه‌های فرازبانی استفاده می‌شود. در نمونه زیر در فراز پایانی دو توصیه و تجویز توسط فعل امر مشاهده می‌شود که مترادف هم هستند و بدون کلمه ربط بکار رفته‌اند و تنها همسویی معنایی و همجواری آن‌ها را به هم مرتبط ساخته است:

kē-iz	andar	ān	ī	man	axw
که-نیز	اندر	آن	کسره اضافی	من	جهان
ī	astōmand	spitāmān	zardu(x)št	ōy-šān	man
کسره اضافی	مادی	سپیتمان	زرتشت	ایشان	من
nām	xrōsēnēd	frāz gōwēd	abar	pad	rōz
نام	IMP-2PL	IMP-2PL	بر	به	روز
abar	pad	šab			
بر	به	شب			

«که نیز اندر آن جهان استومند (مادی) من، ای سپیتمان زرتشت این نام‌های من سردهید، فراز گوید بر روز و شب. (همه وقت)» (ب ۱۶)

در نمونه زیر نیز مفهوم ربط اتصالی میان چند رویداد همزمان بدون درج کلمه ربط و تنها توسط همجواری القا شده است:

ōš	ōhrmazd	yazēm	dārišn	mānsrspand	rāy
هوش	اورمزد	PRS.1SG ستودن	ایجاد	کلام مقدس	را
xrad	ōhrmazd	rāy	yazem	ōšmurišn	mānsrspand
خرد	اورمزد	را	می‌ستایم	شمارش	کلام مقدس
rāy	uzwān	ōhrmazd	yazēm	frāz gōwišnīh	mānsrspand
را	زبان	اورمزد	می‌ستایم	فرازگویی	کلام مقدس
rāy	ān	gar	yazēm	kē-š	ōš dāštār
را	آن	کوه	می‌ستایم	که	هوشداشتار/نام خاص

«هوش اورمزد را می‌ستایم برای ایجاد مانترسپند. خرد اورمزد را می‌ستایم برای شماردن مانترسپند. زبان اورمزد را می‌ستایم برای فرازگویی (باز تعریف) مانترسپند. آن کوه را ستایم که ōš dāštār است.» (ب ۳۱)

۴-۳-۱- کلمات ربط اتصالی

علاوه بر همجواری از کلمه ربط اتصالی نیز برای رمزگذاری وقوع همزمان دو رویداد و توالی و رابطه معنایی بندها در این متن استفاده شده است. این کلمات در گروه نخست مدل مائوری و ون در آورا (۲۰۱۲) قرار دارند که برای ایجاد ارتباط میان رویدادهایی با وقوع همزمان به کار می‌روند و اگر استنتاج مفهوم

هم‌زمانی و توالی رویدادها از بافت صورت گیرد، موجب تغییر معنای عطف و غنی شدن آن و تغییر مسیر عطف به سمت زمانی شدن و علی شدن می‌شوند.

۴-۱-۱-۳-ud-iz-

در زند هرمزدیشت نقش ud (از ایرانی باستان uta)، معادل فارسی «و»، ایجاد اتصال میان اجزای هم‌نوع و هم نقش جمله و نیز بندهای هم‌پایه حاوی رویداد هم‌زمان و متوالی است. iz- هم در پیوند با اسم و ضمیر و حرف برای ایجاد پیوند مشاهده می‌شود. در نمونه زیر از بند ۹ زند هرمزدیشت، ربط ud تنها برای ارتباط میان اجزای جمله به کار رفته است.

ph:1-	rasēnd PRS.3PL	ō به / به‌سوی	to تو	ayārīh یاری	rāmišn رامش
	رسیدن				
kē	āb	kē-iz	urwar	<u>ud</u>	kē-iz
موصول	آب	نیز	گیاه	و	نیز
ahlawān	frawahr	ast			
اهلوان	فروهر	است			

«می‌رسند به یاری و رامش تو آب نیز گیاه و نیز فروهر اهلوان» (ب ۹)

تنها در یک مورد کلمه ربط ud در ابتدای بند ۱۱، سبب رمزگذاری مفهوم ربط اتصالی شده است. هم‌جواری بندها، معنای عطف را غنی‌تر کرده است و از آن معنای زمانی نیز مستفاد می‌شود، به این ترتیب شاهد مسیر تغییر معنای کلمه ربطی عطفی به رابطه هم‌زمانی دو رویداد نیز هستیم:

ph	<u>ud</u>	hēn-iz	ī	frāxānīg	purr
	و	نیز لشکر	موصول	فراخ	پر
drafš	<u>ud</u>	stēndag	drafš	<u>ud</u>	ul grift
درفش	و	ایستاده	درفش	و	بالا گرفته
drafš	ul grift hēd	kē	pad	wixrūnīh	drafš
درفش	بالا گرفته شده ^۱	که	برای	خونریزی	درفش
burd	ēg	ōyšān	man	nām	xrōstan
برد ^۲	آنگاه	3PL آن	من	نام	خواندن
pad	hamāg	rōz	<u>ud</u>	šab	INF
برای	همه	روز	و	شب	

۱. ul grift hēd فعل ماضی اخباری مجهول است که در فارسی میانه از نظر عدد با مفعول صریح جمله (drafš) مطابقت می‌کند، مفعول جمله مفرد است، برای اسم مفرد فعل h- افزوده نمی‌شود. به دلیل متأخر بودن متن هرمزدیشت مترجم پهلوی دچار اشتباه شده‌است.

۲. فعل ماضی مجهول مفرد

«و نیز لشکر فراخ پردرفش و درفش ایستاده (افراشته) و درفشی (که) بالا گرفته شده. که درفش (را) برای خونریزی برد آنگاه آن نام‌های من خواندن برای همه روز و شب» (ب۱۱)

در نمونه‌ای دیگر از بند ۱۷ نیز کلمه ربط ud توالی رویدادها را رمزگذاری می‌کند:

ph:	<u>ud</u>	ayāb	ka	frāz	rawēd
	و	یا	هنگام	فراز	PR.S.32SG رفتن
az	deh				
از	ده				

«و یا آن هنگام که فراز رود (بیرون رود) از ده» (ب۱۷)

در نمونه بعدی از بند ۳۲، ud و همجواری بندها هر دو موجب غنی‌شدن مفهوم ربط اتصالی شده‌اند ولی با حذف کلمه ربط خللی در استنتاج مفهوم ربط اتصالی ایجاد نمی‌شود و همچنان کاربردشناسی نقش مهم‌تری در استنتاج مفهوم ارتباط رویدادها دارد و میزان رمزگذاری حرف ربط اتصالی از شدت کمی برخوردار است و سهم کاربردشناسی بالاتر است و در صورت حذف حرف ربط، انتقال رابطه دو بند می‌تواند با کاربردشناسی صورت گیرد.

ph:	ān	dām	rāy	yazēm	kē
	آن	آفریده	را	PR.S.1SG	که
				ستودن	
spandārmad	amahraspand	bōwandag	mēnišnīh	ast	ān
	امشاسپند	کامل	اندیشی	PR.S.3SG	آن
				بودن	
dāmān	rāy	yazēm	ān	ābādīh	pāk
آفریدگان	را	ستایم	آن	آبادی	پاک
ahlaw	ast	<u>ud</u>	pāk	dām	ast
اهلو	است	و	پاک	آفرینش	است
kē	fradōm	kē	dāmān	pāk	rāy
که	نخستین	که	آفریدگان	پاک	را
yazēm					
می‌ستایم					

«آن آفریده را می‌ستایم که سپندارمذ امشاسپند کامل‌اندیشی است. آن آفریدگان را ستایم، آن آبادی (که) پاک (و) اهلو است و آفرینش پاک است می‌ستایم، نخستین آفریدگان پاک را می‌ستایم.» (ب۳۲)

۴-۳-۲- کلمات ربط انفصالی

پیش‌تر اشاره شد که این کلمات واقع نشدن دو رویداد در زمانی واحد را رمزگذاری می‌کنند و در گروه دوم مدل مائوری و ون درآورا (۲۰۱۲) قرار دارند و در این نوع ربط دوبند رابطه معنایی تقابلی متقارن دارند.

ayāb - ۱-۲-۳-۴

در زند هرمزدیشت حرف ربط انفصالی ayāb (از اوستایی adā «بعد» + فارسی باستان vā «یا») معادل فارسی «یا» مشاهده می‌شود. در نمونه زیر از بند ۱۷ در نبود عناصر غیرواقعی نما بار ایجاد ارتباط بندها از کاربردشناسی به کلمه ربط منتقل شده است و ارتباط معنایی دو بند با تمرکز بر رمزگذاری انجام گرفته است. ساخت ربط انفصالی ayāb «یا» از منبع با معنی اولیه زمانی صورت گرفته است.

ayāb «یا» > اوستایی adā «بعد» + فارسی باستان vā «یا»

ph:	<u>ayāb</u>	ka	frāz	rawēd	az
	یا	هنگامی که	فراز	رود(بیرون رود)	از
	gāh				
	جایگاه(خود)				

«یا آن هنگام که فراز رود (بیرون رود) از جایگاه (خود)» (ب۱۷)

ph:	<u>ayāb</u>	ka	frāz	rawēd	az
	یا	هنگام	فرا	شدن	از
zand					
قبیله					

«یا هنگام فراشدن از قبیله» (ب۱۷)

ph:	ud	<u>ayāb</u>	ka	frāz	Rawēd
	و	یا	هنگامیکه	فرا	رود
az	deh				
از	ده				

«و یا هنگامیکه فرارود از ده» (ب۱۷)

ph:	<u>ayāb</u>	ka	bē rased	ō	dehān
	یا	هنگامی که	برسد	به	ده‌ها(سرزمین‌ها)

«یا هنگامی که برسد به ده‌ها (سرزمین‌ها)» (ب۱۷)

nē - ۲-۲-۳-۴

در زند هرمزدیشت حرف ربط nē معادل فارسی «نه»، ربطی است که هم انفصال میان اجزای جمله را ایجاد می‌کند و هم ناظر بر رابطه زمانی رویدادها است و معنا و نقش نخستین خود، یعنی قید نفی، را نیز حفظ کرده است. در نمونه زیر ارتباط معنایی دو بند با تمرکز بر رمزگذاری با حرف ربط انجام شده است و ساخت آن از منبع با معنی اولیه نفی صورت گرفته است.

nē «نه» > اوستایی na «نه»

ph:	<u>nē</u>	ōy	mard	andar	ān
	نه	۳SG	مرد	در	آن
rōz	ud	nē	andar	ān	Šab

شب	آن	در	نه	و	روز
	nasāyēnīdār	bē	druj menišn	xēšm ālūd	ān
(ناکار شود)	نابودگر	پیش‌واژه	دروج‌منش	خشم‌آلود	(توسط) آن
Pad	<u>nē</u>	ud	kūh asp	pad	<u>nē</u>
با	نه	و	کوه‌اسب ^۱	با	نه
ud	tigr	pad	<u>nē</u>	ud	kišt- hanjit
و	تیر	با	نه	و	کیش هنجیت ^۲
Pad	<u>nē</u>	ud	kārd	pad	<u>nē</u>
با	نه	و	کارد	با	نه
sang	pad	padīrēnd	nē	ū-š	wazr
سنگ	با	پذیرند	نه	ربط+ضمیر متصل	گرز
				nasāišnīh	bē
				مرداری	به

«نه آن مرد در آن روز و نه در آن شب (توسط) آن خشم‌آلود دروج‌منش نابودگر (ناکار شود)، نه با کوه‌اسب، و نه با کیش هنجیت و نه با تیر و نه با کارد [شمشیر] و نه با گرز (آسیب) نپذیرند نه به (وسیله) سنگ مرداری (کشنده) (ناکار نشوند)» (ب۱۸)

۴-۳-۳- کلمات ربط تقابلی

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، این کلمات حاوی نشانه‌هایی برای نمود اطلاعات هستند و برای اتصال رویدادهایی به کار می‌روند که رویداد دوم در تقابل با فرض و اطلاعات رویداد نخست است. به بیانی دیگر نمود ناسازگاری رویدادها یا تضاد میان آن‌ها هستند. در فارسی میانه تنها کلمه **bē** «بلکه» برای رمزگذاری این مفهوم به کار رفته است و این در حالی است که به‌طور معمول در زبان‌ها کلمات ربط تقابلی بسامد نوع بالایی دارند، یعنی تعداد آن‌ها زیاد است، که البته در بیشتر مواقع از زبان‌های دیگر وام گرفته می‌شوند (رک. نغزگوی کهن، ۱۳۹۲).

۴-۳-۱- bē

در زند هرمزدیشت ربط تقابلی **bē** از فارسی باستان: patiy (حرف اضافه) «در برابر»، معادل فارسی «اما، بلکه» به کار رفته است ولی با نقش همیشگی خود منافات و تضاد دارد و نمود و نشانه ناسازگاری رویدادها و تقابل رخداد هم‌زمان نیست، بلکه به نوعی اطلاعات و فرض نخست را تأیید می‌کند و در واقع ربط

۱. نوعی سلاح

۲. کشک انجیر یا کیش هنجیت (نوعی کمان)

اتصال‌ی است در صورتی‌که همواره در فارسی میانه برای بیان تقابل میان اجزای هم نوع و همچنین نمود ناسازگاری و تقابل میان رویدادهای همزمان به کار می‌رود. ساخت آن از منبع با معنی اولیه با معنای تأکید و مکانی صورت گرفته است.

bē «بلکه» > فارسی باستان: patiy (حرف اضافه) «در برابر»

ph:	āgāh	h-ē	[kē ahlāyīh bē dād]	ān
	آگاه	PRS.2SG بودن		آن
[ī xwarrah ud dānāgīh]	bē	tō	dān-ē	ay
	بلکه	تو	PRS.2SG دانستن	ای
ahlaw	zardu(x)št	čēgām-iz	pad	ān
اهلو	زرتشت	هرچه-نیز	به (سبب)	آن
ī	man	xrad	ud	frazānagīh
EZ	من	خرد	و	فرزاندگی
kē	andar	axwān	fradom	bud
که	اندر	جهان	نخست	بود
ēdōn	bawēd	tā	ō	Abdōm
ایدون	باد	تا	(جهت‌نما)	فرجام
andar	axw			
در	جهان			

«آگاه هستی (به) آن، بلکه تو دانی ای اشوزرتشت هر چه نیز به سبب آن خرد من و فرزاندگی (من) اندر جهان نخست بود همان‌گونه باشد تا اندر جهان پایانی» (ب۲۶).

۴-۳-۴- کلمات ربط شرطی

در زند هرمزدیشت برای انتقال مفهوم شرط، همیشه کلمات شرط میان‌بندی مشاهده نمی‌شوند و استفاده از راه‌کار همجواری برای بیان شرط در این متن چشم‌گیر است، در نمونه زیر بند حاوی شرح دو رویدادی است که روابط علی احتمالی دارند و مراحل مختلف یک توالی علی را بیان می‌کنند ولی مفهوم شرطی بودن تنها با همجواری انتقال یافته است، همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد وجود فعل وجهی یا جزء غیرواقعی نما در روابط شرطی مهم است، زیرا نبود این نشانه‌ها موجب استنتاج رابطه علی یا زمانی از بافت خواهد شد. به نظر می‌رسد فعل مضارع اخباری bē padīrēnd «بپذیرند» در این بند یک عنصر غیرواقعی نما است و در عدم حضور نشانه شرط به استنتاج معنی شرط و عدم قطعیت آن کمک می‌کند. از آنجا که متن زند هرمزدیشت از متون متأخر و تحت تأثیر فارسی نو می‌باشد مترجم زند برای ایجاد مفهوم آینده از مضارع اخباری به جای التزامی استفاده کرده است. «مضارع التزامی فارسی میانه به فارسی دری نرسیده است. در فارسی دری مضارع اخباری به جای مضارع التزامی به کار رفته است» (ابوالقاسمی ۱۳۷۹: ۶۲).

bēpadīrēd	ēn	nām	ōy-šān	man
-----------	----	-----	--------	-----

IMP.2PL	این	نام	آن	من
nām	az	pūšt	padīrag	bārē
نام	از	پشت	پذیره	باره
ū-š	bē padīrēnd	bē	az	ōy
اورا	PR.3PL پذیرفتن	به	از	آن
mēnōg	druz	ī	waranīg	ī
مینو	دروج	EZ	ورنی	EZ
druwand	zyān	zyānīdār	ī	Kastār
دروند	زیان	زیان‌دار	EZ	خطاکار
bē	harwisp margīh	ī	az	ōy
به	سراسر آسیب	EZ	از	آن
druwand	gan(n)āg mēnōg	homānāg	ōy	čīyōn
دروند	گناگ مینو	همانند	آن	چنان
ka	pad	hazār	mard	ēk
وقتی	برابر	هزار	مرد	یک
mard	abar	nigāh dārēnd		
مرد	بر	PR.3PL		

«پذیرید (بکاربرد) این نام(ها) (را) نام‌های من از پشت (هم) باره پذیر (متحمل است)، او را از (آسیب) آن دروج مینوی آزمند دروند پذیرند. زیان‌دار، خطاکار (کیزها) از آن گناگ مینوی دروند (در برابر آسیب‌هایش) چنان (قدرتمند است) هنگامی که یک مرد (را) در برابر یورش هزار مرد نگاه دارند» (ب۱۹) افزون بر راهکار همجواری که اشاره شد از کلمه ربط شرطی نیز در این متن استفاده شده است.

agar - ۱-۳-۴-۵

در زند هرزدیشت کلمه ربط **agar** از فارسی باستان: hakaram «یک‌بار»، معادل فارسی «اگر» وقوع احتمالی همزمان دو رویداد را نشانه‌گذاری می‌کند که وقوع یکی شرط وقوع دیگری است، به عبارتی روابط علی احتمالی را رمزگذاری می‌کند. در نمونه زیر افزون بر همجواری و بافت حاصل از آن، معنای شرط با رمزگذاری توسط کلمه **agar** ایجاد شده که از منبع اولیه زمانی ساخته شده است.

agar «اگر، هرگاه، زمانی که» > فارسی باستان: hakaram «یک‌بار»

همچنین شاهد فعل التزامی^۱ پس از نشانه شرط به عنوان یک نشانه غیرواقعی نما نیز هستیم که در واقع عدم اطمینان حاصل از شرط و تمایز این ارتباط با روابط علی و زمانی را مشخص می‌کند هر چند دو بند با هم رابطه زمانی و علی دارند.

۱. در پهلوی پس از حضور ادات شرط، فعل به صورت ماضی شرطی یا غیرمحقق ارائه می‌شود، مترجم فعل را به صورت مضارع التزامی سوم شخص مفرد ساخته است، با توجه به وجود عامل در جمله فعل باید به شکل hē ارائه می‌شد. به علت متأخر بودن متن زند به احتمال زیاد تحت تأثیر فارسی نو این ساخت را به کار برده است.

agar-at	kāmag	hād	zardu(x)št	awēšān	bēš
اگر تورا	کام، میل	SBJV.3SG	زرتشت	3PL	رنج
tarwēnīdan	ī	az	dēwān	mardōmān	ǰādūgān
غلبه کردن INF	EZ	از	دیوان	مردمان	جادوان
ud	parīkān	sāstārān	wasān	karbān	marān-iz
و	پریان	ستمگران	بسیاران	کرپان	راهزنان نیز
ī	do	ahlmōqān-iz	ī	do zandān	gurgān-iz
کسره	دوپا	اهلموغان ^۱ نیز	EZ	دوپا	گرگان نیز
čahār	zandān				
چهار	پا				

«اگر کام (میل) توسست (ای) زرتشت (بر) آسیب ایشان غلبه کردن (آنچه) از دیوان، مردمان، جادوگران و پریان، ستمگران، کرپان نیز راهزنان دوپا اهلموغان نیز دوپا گرگان نیز چهارپا» (نام‌های من را بپذیرید) (ب ۱۰)

۴-۳-۵- کلمات ربط علی

این کلمات در مدل مائوری و ون درآورا (۲۰۱۲) در تقسیمات جزئی‌تر فهرست شده‌اند و ناظر بر همزمانی رویدادها، توالی آن‌ها و رابطه علی میان آن‌ها هستند، یعنی برای رویدادهایی به کار می‌روند که علت و معلول یکدیگرند.

۴-۳-۱- čē

در هرمزدیشت از فارسی باستان: ka- «کدام»، معادل فارسی «چه، زیرا، برای این‌که» که در واقع ضمیر استفهامی نسبی است، پیوند علی رویدادها تنها در بخش تفسیر به کار رفته است و از منبع اولیه کلمه پرسشی ساخته شده است و پس از جمله اصلی قرار می‌گیرد.

čē > فارسی باستان: ka- «کدام»

در نمونه زیر هم استنتاج حاصل از بافت و نیز هم‌زمانی و توالی رویدادها و رمزگذاری با کلمه ربط همگی منجر به انتقال مفهوم علی بند شده‌اند.

wīstom	kū	pad	ān	hēm
بیستم	که	به	آن	PRS.1SG هستن
kū	ohrmazd	nām	hēm	(ay)
که	اورمزد	نام	PRS.1SG هستن	یعنی
ohrmazdīh	ud	xwadāyīh	ud	dānāgīh
اورمزدی	و	خدایی	و	دانایی

۱. به معنی بدعت‌گذاران

az	pēš	paydāg	čē-š	andar
از	پیش	پیدا	زیرا	اندر
gētīg	kār	dādestān	abāyēd kardan	
گیتی	کار	دادستان	INF باید کردن	

«بیستم که بدان (سبب که) اورمزد نام هستم که اورمزدی و خدایی و دانایی از پیش (موارد مذکور) پیدا (است) چرا که اندر گیتی کار دادستان باید کردن.» (ب ۸)

۴-۳-۶- کلمات ربط با مفهوم قصدی

پیش‌تر اشاره شد که این کلمات رویدادهایی را به هم مرتبط می‌سازند که همزمانی آن‌ها سبب ایجاد روابط علی و قصدی احتمالی میان‌شان می‌گردد و یکی زمینه‌ساز یا پیش‌نیاز وقوع دیگری است. این کلمات نیز در مدل مائوری و ون در آورا (۲۰۱۲) در تقسیمات جزئی‌تر فهرست شده‌اند. کلمات ربط قصدی در زند هرمزدیشت به کار نرفته است.

۴-۴- منابع کلمات ربط در زند هرمزد

رمت و مائوری (۲۰۱۲) به بررسی منابع کلمات ربط اتصالی، انفصالی و تقابلی پرداخته‌اند. این پژوهش مبین آن است که کلمات ربط در زبان‌های جهان از طیف وسیعی از منابع ساخته می‌شوند. برای نمونه کلمات ربط اتصالی در جهان اغلب از قیدها و حروف اضافه مکانی-زمانی ایجاد می‌شوند و یا منابع ربط انفصالی اغلب از قیدها و حروف اضافه مکانی-زمانی ایجاد می‌شوند. (۶۵۶-۲۰۱۱) بررسی منابع ساخت کلمات ربط در زند هرمزدیشت نشان می‌دهد این کلمات بیشتر از منابع نقشی^۱ ساخته شده‌اند و نقش دستوری ربط را پذیرفته‌اند. در برخی از آن‌ها شاهد دو نقش متمایز هستیم، برای نمونه bē به‌عنوان کلمه ربط، در فارسی میانه نقش تقابلی دارد ولی در زند هرمزدیشت نقش اتصالی نیز دارد، از این‌رو می‌توان گفت کلمات ربط در زند هرمزدیشت و به‌عبارت کلی‌تر در فارسی میانه با چند معنایی گسترش یافته‌اند. در جدول شماره ۳ به بررسی منابع مورد استفاده برای ساخت کلمات ربط فارسی میانه پرداخته‌ایم:

۵- نتیجه‌گیری

زند هرمزدیشت ترجمه فارسی میانه متن اوستایی یشت ویژه اهورامزدا خدای دین زرتشتی است. ترجمه‌ای لفظ به لفظ و عاری از نحو فارسی میانه که از ترجمه‌های متأخر مجموعه یشت‌ها است. در این پژوهش کوشش شد تا کلمات ربط اصلی زند هرمزدیشت، بر اساس مدل رده شناختی مائوری و ون در آورا (۲۰۱۲) مورد مطالعه و تحلیل قرار گیرد. داده‌ها مبین این است که کلمات ربط در زند هرمزدیشت از لحاظ عملکرد و ساخت مفاهیمی که رمزگذاری کرده‌اند با مدل رده شناختی مائوری و ون در آورا (۲۰۱۲) مشابهت دارند،

1. Function words

که مهم‌ترین آن ساخت این کلمات از منابع نقشی است. کلمات ربطی با معنای اولیه پرسشی و زمانی بیشترین سهم را در رمزگذاری انواع کلمات ربط میان‌بندی به عهده دارند. در متن مورد بررسی بعضی از کلمات ربط بیش از یک نقش دستوری را بر عهده دارند، از این‌رو می‌توان گفت کلمات ربط در زند هرمزدیشت و به عبارت کلی‌تر در فارسی میانه با چند معنایی گسترش یافته‌اند. چندمعنایی کلمات ربط در فارسی میانه می‌تواند موضوع پژوهش دیگری در این زمینه باشد. از مهم‌ترین ویژگی‌ها و تفاوت‌های کلمات ربط میان‌بندی هرمزدیشت، بکارگیری بسیار کم کلمات ربط اتصالی برای ایجاد ارتباط میان رویدادها و اکتفا به همجواری و توالی بندها است، به گونه‌ای که بار اتصال بندها در متن زند هرمزدیشت در بیشتر مواقع بر دوش همجواری بندها است و به جز دو مورد، معنای ربط توسط بافت حاصل از همجواری بندها ایجاد شده است. اکتفا به همجواری و توالی بندها برای مفهوم شرط نیز مشاهده می‌شود و در مواردی مفهوم شرط تنها با همجواری انتقال یافته است که از دلایل آن اصل روایی و شفاهی متن مورد ترجمه است یعنی هنگام نگارش نیز همان شیوه شفاهی رعایت و ضبط شده است. از خصوصیات ادبیات شفاهی کاربرد کمتر کلمات ربط آشکار و اکتفا به آهنگ زبان است. دیگر نکته بسیار متفاوت و نادر مستند در زند هرمزدیشت، کاربرد متفاوت ربط تقابلی bē «بلکه» توسط مترجم است. bē در این متن نمود و نشانه ناسازگاری رویدادها و تقابل رخداد هم‌زمان نیست، بلکه به نوعی اطلاعات و فرض نخست را تأیید می‌کند و با این‌که در فارسی میانه کلمه ربط تقابلی است در این متن به جای ربط اتصالی به کار گرفته شده است. مطالعه پیرامون علل این رخداد نیز می‌تواند موضوع پژوهش دیگری باشد. بکارگیری فعل مضارع اخباری به عنوان عنصر غیرواقعی نما، افزون بر فعل التزامی و تمنایی برای تمایز روابط شرطی از علی و نمود عدم قطعیت شرط نیز از ساخت‌های نادر و از ویژگی‌های این ترجمه متأخر از اصل اوستایی و تحت تأثیر فارسی نو و به عبارتی فارسی‌گرایی می‌باشد.

علائم اختصاری

اول شخص = 1	دوم شخص = 2	سوم شخص = 3	متمم‌ساز = COMP
مصدر = INF	حال = PRS	گذشته = PST	جمع = PL
امری = IMP	التزامی = SBJV	مفرد = SG	ساخت اضافه = EZ

منابع

- آموزگار، ژاله؛ تفضلی، احمد (۱۳۸۷). *زبان پهلوی، ادبیات و دستور آن*، چاپ ششم، تهران: نشر معین.
- ابوالقاسمی، محسن (۱۳۷۹). فعل دعایی در زبان فارسی، *یادنامه دکتر احمد تفضلی*. صادقی، علی اشرف. تهران: سخن. ۶۶-۶۱.
- ابوالقاسمی، محسن (۱۳۸۹). *دستور تاریخی زبان فارسی*. چاپ هشتم. تهران: سمت.
- برونر، کریستوفر ج (۱۳۷۶). *نحو زبان‌های ایرانی میانه غربی*، ترجمه و تحقیق سعید عریان، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
- تفضلی، احمد (۱۳۷۸). *تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام*، چاپ سوم. تهران: سخن.
- راستارگویا، و.س. (۱۳۴۷). *دستور زبان فارسی میانه*، ترجمه ولی‌الله شادان، تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران.
- نغزگوی‌کهن، مهرداد (۱۳۹۲). «بررسی کلمات ربط تقابلی فارسی و چگونگی تکوین آنها». *فصلنامه جستارهای زبانی*. س ۴، ش ۴ (پیاپی ۱۶): ۲۶۵-۲۴۵.
- Brunner, C. J. (1977). *A syntax of western Middle Iranian*. New York: Caravan Books.
- Haiman, J. (1978). “Conditionals are topics”. *Language* 54: 512-40.
- Heine, B. and Kuteva, T. (2004). *World Lexicon of Grammaticalization*. Cambridge University Press.
- Kortman, B. (1997). *Adverbial Subordination: A Typology and History of Adverbial Subordination Based on European Languages*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Mauri, C. (2008a). *Coordination Relations in the Languages of Europe and Beyond*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Mauri, C. (2008a. 2008b). “The irreality of alternatives: towards a typology of disjunction”. *Studies in Language*, 32: 22-55.
- Mauri, C. and Van der Auwera, J. (2012). Connectives. In Keith Allan and Kasia M. Jaszczolt (eds.). *The Cambridge Handbook of Pragmatics*. 377-402. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ramat, G. and Mauri, C. (2011). “The grammaticalization of coordinating interclausal connectives”. In Heiko Narrog e Bernd Heine (eds.). *Oxford Handbook of Grammaticalization*. Oxford: Oxford University Press, 653-664.